

FOLKHÖGSKOLAN 150 ÅR

Redaktörer: Ann-Marie Laginder,
Eva Önnesjö, Irma Carlsson
och Erik Nylander

Folkbildning & Forskning Årsbok 2018

Föreningen för folkbildningsforskning Stockholm 2018

FÖRENINGEN FÖR FOLKBILDNINGSFORSKNING

© Föreningen för folkbildningsforskning och författarna

c/o Studieförbunden, Dalagatan 7, 111 23 Stockholm

Epost: ffff@folkbildning.net

www.folkbildningsforskning.se

Plusgiro 87 58 06-2

Redaktörer: Ann-Marie Laginder, Eva Önneshj, Irma Carlsson
och Erik Nylander

Framsidan: Foto från Wendelsbergs folkhögskola. Fotograf: Ulf Magnusson

Grafisk form: Susanne Deist

Tryck:BoD

ISBN: 978-91-980213-6-3

Innehåll

Introduktion	7
Den svenska folkhögskolan. De första hundra åren Kerstin Mustel	13
Folkhögskolans moderna historia 1968-2018	40
Mot en ökad mångfald och tillgänglighet. Folkhögskolornas utveckling i modern tid Signild Håkansson	41
Från "Allmän medborgerlig bildning" till "Globalt medborgarskap" Mats Ehn och Staffan Roselius	59
Den yrkesinriktade folkhögskolan Inger Landström	81
Utbildning av folkhögskollärare under femtio år Irma Carlsson, Eva-Marie Harlin och Staffan Roselius	103
Frihet och styrning	124
Kampen om folkhögskolan under femtio år Bernt Gustavsson	125
Ledarskap i ständig förändring Eva Önnesjö och Tomas Aronsson	145
Utbildningsformen folkhögskola. Bakgrund och utmaningar Ambika Hansell Ek, Gerhard Holmgren och Kent Johansson	163
Pedagogisk tradition och förändring	186
Pedagogik i folkhögskolan. En identitetsfråga Sam Paldanius	187
Folkhögskolan och 70-talsprogressivismen Gunnar Sundgren	211

Folkhögskolan och den digitala revolutionen Ronny Schueler och Staffan Hübinette	233
Textilt lärande på folkhögskola Ann-Marie Laginder och Inga Jönsson	253
Kursutveckling inom folkhögskolan. Fyra exempel på didaktisk innovation Song Ee Ahn, Anders Hallqvist och Eva-Marie Harlin	273
Perspektiv på folkhögskolan i samtiden	288
Kvinnofolkhögskolan. Från ett eget rum till ett delat rum Berit Larsson	289
Folkhögskolan. En samtida bildningsväg för svenska riksdagsledamöter? Henrik Nordvall och Charlotte Fridolfsson	303
Skrivarlinjer och den skönlitterära debuten Henrik Fürst	325
Om folkhögskolan, komvux och den individualistiska medborgaren Andreas Fejes	343
Folkhögskolans samtidshistoria. Deltagare och kursutbud 1997 – 2016 Erik Nylander och Tomas Östlund	361
Redaktörernas tack	377
Författarpresentationer	378
Föreningen för folkbildningsforskning	384
Årskrönika 2017 Kenneth Abrahamsson och Tore Persson	385
Styrelsen (från föreningsstämman 2017)	390
Föreningen för folkbildningsforskning	391

Introduktion

Ann-Marie Laginder, Eva Önneshjöö, Irma Carlsson
och Erik Nylander

År 2018 har svensk folkhögskola verkat i 150 år. Föreningen för Folkbildningsforskning beslutade därför att ägna Årsboken 2018 helt åt folkhögskolans moderna historia. Inför folkhögskolans 100-årsjubileum 1968 gav Svenska folkhögskolans lärarförening ut fyra band om Svensk folkhögskola 100 år. Publikationerna som samlades i dessa fyra böcker har alltsedan dess varit referenslitteratur för alla som intresserat sig för utbildningsformen. Mot den bakgrunden var det viktigt att uppdatera och komplettera våra kunskaper om folkhögskolornas utveckling de senaste 50 åren 1968 – 2018.

Vår ambition har varit att boken så långt som möjligt ska spegla folkhögskolans mångfald. Boken består av 18 bidrag som skrivits av sammantaget 28 författare. Olika perspektiv och angreppssätt bryts här mot varandra; forskningsbaserade texter som syftar till att förstå och förklara folkhögskolans förändringar varvas med texter som bygger på mångåriga erfarenheter i folkhögskolepraktiken. Skrivarten varierar också, från basfakta i beskrivande texter, analyser av statistik och forskningsresultat till personligt hållna berättelser och tolkningar. Författarna ansvarar själva för innehållet i sina texter.

Boken bygger på fyra övergripande teman: Folkhögskolans moderna historia 1968 – 2018, Frihet och styrning, Pedagogisk tradition och förändring samt Perspektiv på folkhögskolan i samtiden. Boken inleds med en sammanfattning av de första hundra åren (1868 – 1968) av den svenska folkhögskolans historia.

Årsbokens innehåll – en översikt

Den inledande historiken över folkhögskolans första hundra år är skriven av Kerstin Mustel, som arbetat inom folkhögskolan i många olika roller sedan 1960-talet. Hennes inledande fråga handlar om hur tanken på en skola för vuxna från allmogen uppstod och hur det kom sig att den etablerades så snabbt. Hon belyser vidare frågor om vad som karakteriserade den tidiga folkhögskolan, hur det kommer sig att den överlevt många andra skolformer samt hur relationen till samhället formats genom decennierna.

Folkhögskolans moderna historia 1968 – 2018

I bokens första tema tecknas fyra olika bilder av folkhögskolans moderna historia. Signild Håkansson, med 20 års erfarenhet som handläggare av folkhögskolefrågor på nationell nivå, beskriver ingående vad som har hänt med de

svenska folkhögskolorna de senaste femtio åren. Baserat på en statistisk genomgång visar hon hur antalet folkhögskolor har ökat kontinuerligt över tid. Vidare diskuterar hon frågor om huvudmännen och deltagarsammansättning samt hur skolformen mött utmaningarna i ett förändrat samhälle. Hon drar slutsatsen att folkhögskolan från 1970-talet och framåt haft sitt moderna genombrott.

Mats Ehn och Staffan Roselius sätter fokus på folkhögskolans internationella engagemang under perioden 1968 – 2018. Baserat på mångårig erfarenhet och kunskap inom området beskriver de folkhögskolans arbete med att förverkliga visioner kring ”det globala medborgarskapet”. I spåren av 1968 års politiska uppvaknanden och 1970-talets ökade internationella engagemang förändrades också folkhögskolornas verksamhet som fick en mer transnationell och internationell orientering. De speglar bland annat hur det nordiska samarbetet övergår i mer globala samarbetsprojekt över tid och pekar mot slutet av texten på folkhögskolans fortsatta potential för att tackla de stora ödesfrågorna i vår tid.

Inger Landström har i sin forskning analyserat folkhögskolans samhällsfunktion och skolformens yrkesinriktning och samhällsarbete. I bidraget fokuserar hon på 1970-talet och framåt. Hon pekar på statens dubbla budskap och motsägelsefulla förväntningar på folkhögskolans yrkesförberedande roll. Vidare visar hon i en ingående analys hur folkhögskolornas kursutbud och kursinnehåll samspelar med sin samtid och präglas av regionala förhållanden liksom av skolornas huvudmän. Det gemensamma för skolformens yrkesinriktning över tid framträder i form av två idealtyper vilka hon kallar Kultur- respektive Välfärdsfrämjare.

En viktig del i folkhögskolans historia de senaste femtio åren handlar om utbildningen av folkhögskollärare. Men vad behöver egentligen en folkhögskollärare kunna? I en berättelse författad av Irma Carlsson, Eva-Marie Harlin och Staffan Roselius åskådliggörs hur denna fråga tacklats på Folkhögskollärarytbildningen vid Linköpings universitet. Då författarna har varit ansvariga för utbildningen under olika tidsperioder, och själva verkat som lärare på högskolan och folkhögskolorna, har de en unik insikt i utbildningens innehållsmässiga, pedagogiska, och organisatoriska utveckling från starten 1970 fram till nutid. De beskriver en krokig och ibland motsägelsefull utveckling av Folkhögskollärarytbildningen, vilken navigerats mellan akademi och folkhögskolepraktik.

Frihet och styrning

Bokens andra tema tar upp olika infallsvinklar på folkhögskolans frihet och styrning. Temat inleds med en personligt hållen text av Bernt Gustavsson, forskare med mångårig erfarenhet som folkhögskollärare. Med utgångspunkt i sin egen livsavgörande upplevelse av mötet med folkhögskolan i mitten av

1960-talet ger han sin bild av centrala förändringar och konfliktpunkter i kampen om folkhögskolan under de senaste femtio åren. Konfliktpunkter som handlar om olika värden och synen på människa och kunskap, styrformer, folkhögskolans frihet samt förhållandet mellan utbildning och bildning. Han avslutar med ett försök att balansera mellan olika ståndpunkter för att komma fram till en hållbar lösning ”till något tredje”.

Rektorsrollen och ledarskapets förändring över tid beskrivs av Eva Önnesjö och Tomas Aronsson, båda med långvarig erfarenhet som rektorer på olika folkhögskolor. Folkhögskolerektorn som mångsysslare, maktförskjutningar mellan lärare och rektor, statlig reglering av rektorsfunktionen över tid står i fokus. Men också rektorernas arbetsituation och utbildningsmöjligheter i samtiden. Författarnas egna reflektioner kring rektorsrollen handlar om rektors relation till styrelse och huvudman, personal och deltagare. Uppmuntran till pedagogiska samtal internt och externa kontakter och nätverkande pekas också ut som centrala ledaruppgifter.

Folkhögskolan som en egen utbildningsform i det svenska utbildningssystemet stadfästes i ett riksdagsbeslut 2014 (tidigare benämndes folkhögskolan som en skolform). Ambika Hansell Ek, Gerhard Holmgren och Kent Johansson, centrala företrädare för folkhögskolan på nationell nivå, framhåller i sitt bidrag att beslutet erkänner folkhögskolans självständiga roll i utbildningslandskapet. Författarna tecknar med hjälp av statliga utredningar en bild av folkhögskolans politiska styrning i modern tid. Inre frihet och statlig reglering på 1970-talet byts till självförvaltning och rollförändringar under 1990-talet. Riksdagsbeslutet 2014 om folkhögskolan som egen utbildningsform tas också som utgångspunkt för en rad frågor som författarna ser som särskilt angelägna för fortsatta samtal om folkhögskolan i utbildningssamhället.

Pedagogisk tradition och förändring

Det tredje temat sätter sökljuset på pedagogisk tradition och förändring. Sam Paldanius, som tidigare bedrivit omfattande forskning om folkhögskolans pedagogiska egenart, visar i sitt bidrag att folkhögskolans pedagogik varit en viktig fråga för identiteten under hela dess 150-åriga historia. Pedagogiken har präglats av de lokala förutsättningarna, variationen har historiskt formats av rektorer och lärare tillsammans med deltagarna. P. August Gödecke (1840 – 1890) lyfts fram som en central inspiratör. Analysen av de pedagogiska frågorna förs ända fram till samtidens statliga utvärderingar och utredningar. En av hans slutsatser är att ett erfarenhetsbaserat pragmatiskt förhållningssätt är den gemensamma nämnaren i folkhögskolans pedagogiska historia.

Var 1970-talsprogressivismen en tid av ”pedagogisk förnyelse” eller bara en spegling av tiden? Utgångspunkten i Gunnar Sundgrens bidrag är hans omfattande erfarenheter som folkhögskollärare, projektledare och forskare. I

textens centrum står dels Arbetsgruppen för en progressiv folkhögskolas kamp för folkhögskolans handlingsfrihet, identitet och särart, dels forsknings- och utvecklingsprojektet (StorPUFF) som syftade till att utveckla pedagogiska modeller för problemorientering och projektorganisering av studierna. I den ingående analysen av projektet speglar han svårigheter som handlade om lärarrollens utformning, hur projektvalen skulle gå till och hur behörighetsfrågan skulle hanteras. Han avslutar med en utblick mot pedagogisk tradition och förnyelse på 2000-talet.

I mitten av 1990-talet startade en digital revolution på folkhögskolan. Det är en historia om en "revolution uppifrån" där centrala och nationella aktörer i allians med en grupp engagerade eldsjälur ute på folkhögskolorna initierade betydande förändringar. Ronny Schueler och Staffan Hübinette, båda erfarna folkhögskollärare och digitala pionjärer, belyser hur den nya tekniken togs emot och hur folkhögskolan påverkats och förändrats under de tjugo år som lett fram till att informations- och kommunikationstekniken blivit en självklar del av folkhögskolan. Folkhögskolans själ och pedagogiska kärnvärden ställdes på sin spets och sammanfattas i den enkla frågan: Är mötet möjligt på distans? Författarna avslutar med att lyfta fram en rad frågor och utmaningar för en fortsatt digital utveckling på folkhögskolorna.

Textilt lärande går som en röd tråd genom kvinnornas folkhögskolehistoria och är fortfarande deras domän på folkhögskolan. Ann-Marie Laginder, som forskat om praktiskt-estetiskt lärande och Inga Jönsson, med omfattande erfarenhet som textillärare, låter i sitt bidrag den textila slöjden på folkhögskolans första sommarkurser för kvinnor i slutet av 1800-talet möta dagens undervisning i vävning på folkhögskola. En undervisning som numera bedrivs både på plats och på distans. De likheter som framträder i de pedagogiska grundtankarna mellan då och nu är slående och tidlösheten i vävkonsten blir synlig. Förändringen söks i det textila kunnandets roll i kvinnors vardag, studiernas värde för yrkeskarriärer och det textila hantverkets mening.

I temats avslutande bidrag står nutiden i centrum. Song Ee Ahn, Anders Hallqvist och Eva-Marie Harlin, som är universitetslärare och forskare, undersöker hur nya kurser kommer till stånd i dagens folkhögskola. De beskriver och analyserar fyra exempel på didaktisk innovation. Med de teoretiska begreppen översättning, nätverk och legitimitet försöker de förstå villkoren för att nya kurser ska kunna växa fram på folkhögskolorna. Kurserna som studerats handlar om dataspel, integration, drama och miljö. De lyfter fram att de nya kurserna uppstått inom nätverk snarare än genom enskilda entreprenörer eller enskilda folkhögskolors strategier. Men nätverket måste förhålla sig till folkhögskolans uppdrag och ideal tolkat som folkbildning.

Perspektiv på folkhögskolan i samtiden

I det fjärde temat belyses folkhögskolans verksamhet i samtiden. Berit Larsson, forskare och initiativtagare till Kvinnofolkhögskolan, skildrar hur skolan redan från starten var en del av den internationella kvinnokampen men också hur skolans utveckling över tid tagit intryck av den nationella och internationella genusvetenskapliga forskningen. Till en början beskrevs Kvinnofolkhögskolan som ”ett eget rum”, skolan var ”av och för kvinnor”. Begreppet ”kvinna” som var så centralt i skolans målparagraf blev dock, en bit in på 2000-talet, en tvistefråga när trans- och queeraktivister krävde erkännande och tillhörighet. Hon beskriver Kvinnofolkhögskolan av idag som ”ett delat rum med oppositionella gemenskaper” och vidareutvecklar tankar om det fruktbara pedagogiska mötet.

Forskarna Henrik Nordvall och Charlotte Fridolfsson har studerat folkhögskolans samtida roll som bildningsväg för svenska riksdagsledamöter. De visar bland annat att riksdagsledamöter som valdes in 2010 och 2014 främst deltagit i korta kurser. Ledamöterna deltar i folkhögskolekurser både före inträdet i riksdagen och under sin riksdagsperiod. Deltagarna kommer främst från de rödgröna partierna. Studiens resultat pekar emellertid mot att folkhögskolan inte har samma betydelse som bildningsväg som tidigare. Det utbredda stödet och tron på folkhögskolans roll för demokratin framstår ändå, enligt författarna, som starkt bland politiska makthavare i Sverige.

Henrik Furst har forskat om framväxten av skrivarlinjer på folkhögskolan och hur kopplingen mellan dessa och den skönlitterära debuten ser ut. I sitt bidrag analyserar han litterära karriärer för 813 författare som debuterade 1997 – 2014. Ungefär en fjärdedel av de som debuterade under denna period hade gått på en längre skrivarkurs. Resultaten visar även att skrivarkursernas söktryck och status hänger samman med antalet deltagare som debuterar. En central slutsats är att skrivarkurserna inte bara handlar om att stärka amatörculturen utan att de också har betydelse som drivhus för nya författargenerationer.

Huruvida folkhögskolan blivit ett redskap inom ramen för neoliberal tankar om hur samhället ska organiseras är en central fråga i Andreas Fejes bidrag. Forskningen bygger på intervjuer med lärare och deltagare från både komvux och folkhögskolan. Han lyfter fram att komvux framträder som en mycket tillfällig och instrumentell plats för deltagarnas utveckling medan folkhögskolan framstår som en plats att utvecklas genom kollektiv gemenskap. Samtidigt visar han att både komvux och folkhögskolan påverkas av en marknadsliberal samtid och illustrerar hur båda miljöerna tycks bidra till att forma individualistiska medborgare. Tendensen är tydligast i komvux men han spårar den också i intervjuerna med folkhögskolans lärare.

Forskaren Erik Nylander och Thomas Östlund, med nationellt ansvar för verksamhetsstatistik inom folkbildningen, avslutar det sista temat genom

att beskriva och analysera hur folkhögskolans rekrytering av studerande och kursutbud förändrats de senaste två decennierna. Med hjälp av heltäckande deltagarstatistik mellan 1997 – 2016 visar de att folkhögskolans kursutbud av idag är ytterst mångfasetterat, men med en tonvikt på estetiska verksamheter av olika slag (musik, bild, slöjd). Profilkurserna, eller de ”särskilda kurserna” som de också kallas, är i början av 2000-talet den dominerande kursstypen i antal deltagare räknat. Författarna pekar också ut en rad skillnader i deltagarrekryteringen mellan allmän och särskild kurs, till exempel vad avser kön, deltagare med utländsk bakgrund och antal boende på internat.

Boken vänder sig till lärare, rektorer, styrelseledamöter inom folkhögskolan, forskare, politiker och beslutsfattare på olika nivåer, föreningens medlemmar samt en intresserad allmänhet. Vårt övergripande syfte är att boken som helhet ska inspirera till mer forskning och fortsatt utveckling av folkhögskolan.